

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Анотація. Неефективне природокористування, ресурсна залежність економік країн світу, надмірне зростання антропогенного впливу призводить до все більшої популяризації державної зовнішньої та внутрішньої політики, яка передбачає введення нового екологічного регулювання у тому числі в питаннях екологічних методів господарювання. Інтеграція екологічних питань чітко прослідковується в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС. Рациональне взаємне функціонування екологічної та торгівельної політики потребує активної координації на макроекономічному рівні за умови врахування відповідних положень міжнародних договорів.

Ключові слова: зовнішня торгівля, державна зовнішня та внутрішня політика, система світової торгівлі, гармонізовані стандарти ЄС, нетарифні бар'єри, екологічні стандарти.

Annotation. Inefficient use of natural resources, resource dependency of the economies of the world, excessive growth of anthropogenic impact leads to an increasing promotion of the state internal and external policy, which provides for the introduction of a new environmental regulation including environmental practices. Integration of environmental issues is clearly outlined in the Association Agreement between Ukraine and the EU. Rational mutual functioning of environmental and trade policies requires active coordination at the macroeconomic level, subject to the relevant provisions of international treaties.

Keywords: foreign trade, the state foreign and domestic policy, global trade, harmonized EU standards, non-tariff barriers, environmental standards.

* студент 4-го курсу спеціальності Міжнародні економічні відносини Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: к.е.н. Підчоса О.В.

Аннотация. Неэффективное природопользование, ресурсная зависимость экономик стран мира, чрезмерный рост антропогенного воздействия приводит к все большей популяризации государственной внешней и внутренней политики, которая предусматривает введение нового экологического регулирования в том числе в вопросах экологических методов хозяйствования. Интеграция экологических вопросов четко прослеживается в Соглашении об ассоциации между Украиной и ЕС. Рациональное взаимное функционирование экологической и торговой политики требует активной координации на макроэкономическом уровне при условии учета соответствующих положений международных договоров.

Ключевые слова: *внешняя торговля, государственная внешняя и внутренняя политика, система мировой торговли, гармонизированные стандарты ЕС, нетарифные барьеры, экологические стандарты.*

Постановка проблеми. Неefективне природокористування, ресурсна залежність економік країн світу, надмірне зростання антропогенного впливу призводить до все більшої популяризації державної зовнішньої та внутрішньої політики, яка передбачає введення нового екологічного регулювання у тому числі в питаннях екологічних методів господарювання. Стратегією ЄС під назвою «До глобального партнерства зі сталого розвитку», а потім і окремими документами визначені пріоритетні сфери, в які необхідно інтегрувати екологічні питання. Раціональне взаємне функціонування екологічної та торговельної політики потребує активної координації на макроекономічному рівні за умови врахування відповідних положень міжнародних договорів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням проблем, пов'язаних із зовнішньою торгівлею та шляхів їх розв'язання, присвячені роботи таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як: С. Іллюша, О. Герасімової, О. Кисельової, В. Корнівської, Б. Беласса, В. Леонтьєва, М. Портера, П. Самуельсона, Л. Скотта та ін. Однак, незважаючи на активні наукові пошуки і здобутки у цьому напрямку, питання екологічних аспектів

зовнішньої торгівлі, проблеми, пов'язані з ними та визначення шляхів гармонізації українських стандартів та норм з діючими в ЄС залишається недостатньо дослідженим.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, незважаючи на активні наукові пошуки і здобутки у напрямку дослідження проблем, пов'язаних із зовнішньою торгівлею та шляхів їх розв'язання, питання екологічних аспектів зовнішньої торгівлі, проблеми, пов'язані з ними та визначення шляхів гармонізації українських стандартів та норм з діючими в ЄС залишається недостатньо дослідженим.

Мета статті. Дослідження екологічних аспектів зовнішньої торгівлі та визначення шляхів гармонізації українських стандартів та норм з діючими в ЄС, а також дослідження засобів скорочення наявних нетарифних бар'єрів у торгівлі між країнами, задля підвищення якості, конкурентоспроможності продукції і формування позитивного іміджу України та її продукції на світових ринках.

Основні результати дослідження. Світове господарство є історичною і політико-економічною категорією, тому що кожному конкретному історичному етапові властиві визначені масштаби і рівень виробництва, інтернаціоналізація господарського життя і соціально-економічна структура. Світова економіка, як система, розвивається у відповідності до норм міжнародного публічного та приватного права, дотримання яких забезпечується самими державами, а також загальновизнаними міжнародними організаціями.

Серед низки основних рис сучасної світової економіки, слід виділити, зокрема, глобальну торгівлю, як новий етап розвитку торгівлі в умовах інтернаціоналізації виробництва і економічної інтеграції; глобальні економічні та екологічні проблеми або загально-світові процеси, що торкаються інтересів всього людства.

Триєдина концепція еколого-соціально-економічного стійкого розвитку, підтримана світовими лідерами на Всесвітньому саміті у м. Йоханнесбург в 2002 році, визнала екологічну складову невід'ємнимною у розвитку людства, і

підкреслила наявність взаємозв'язку між різноманітними видами людської діяльності та їх екологічними наслідками.

В період 1960-1970 років, із швидким зростанням світової економіки, постає невідкладна проблема забруднення навколишнього середовища. Вперше на міжнародному рівні, спираючись на результати дослідження, підготовленого Секретаріатом Генеральної угоди з тарифів та торгівлі (ГАТТ) на Стокгольмську конференцію ООН (1972 р.) з питань навколишнього середовища обговорювалась проблема впливу екологічної політики на зовнішню торгівлю. Країни-члени ГАТТ запропонували продовжити дослідження можливих наслідків впливу політики захисту навколишнього середовища (так званого «зеленого» протекціонізму) у створенні перешкоди для розвитку міжнародної торгівлі. Створена з цією метою Група із заходів охорони навколишнього середовища та міжнародної торгівлі (ЕМІТ – Environmental Measures and International Trade) в рамках мандату розглядала діючі законодавчі акти екологічної політики і їх впливу на торгівлю, відповідності положенням правил ГАТТ багатосторонніх угод у сфері навколишнього природного середовища (МЕА – Multilateral Environmental Agreement) тощо [1]. В період з 1972 по 1991 роки країни що розвиваються найбільш активно обговорювали питання реального існування взаємозв'язку торгівлі та екології, користуючись мандатом ЕМІТ. Так, результатом багаторічних торгівельних переговорів у 1973-1979 рр. у м.Токіо стало прийняття багатосторонньої Угоди про технічні бар'єри в торгівлі під більш відомою назвою «Кодекс стандартів». Слід зазначити, що у вказаному часовому проміжку накопичувалися значні екологічні проблеми, які призвели до міждержавних торгівельних суперечок. Торгівельні правила створювали перешкоди захисту довкілля і навпаки, – норми захисту довкілля перешкоджали міжнародній торгівлі.

Яскравим прикладом цьому є торгівельна суперечка між Мексикою та США (1991 р.), що полягала у забороні США імпорту тунця з Мексики, виловленого у спосіб, який призводив до загибелі дельфінів. Міжнародні

торгівельні відносини регулювались на той час, головним чином, Генеральною угодою про тарифи і торгівлю, де була передбачена лише одна стаття № XX «Загальні винятки» в якій і до цього часу прослідковується зв'язок торгівельної політики з екологічною, а саме: «...ніщо в цій Угоді не повинно тлумачитись таким чином, щоб перешкоджати введенню або застосуванню будь-якою стороною заходів:

1. необхідних для захисту життя чи здоров'я людей, тварин та рослин;
2. що стосується збереження природних ресурсів, які вичерпуються, якщо такі заходи застосовуються разом з обмеженням внутрішнього виробництва чи споживання;...» [2].

Тобто за певних умов, якщо вжиті заходи не є дискримінаційними проти певного джерела імпорту, правила охорони довкілля отримували пріоритет над правилами торгівлі. Слід зазначити, що у 1980-1990-х роках Суд Європейських Співтовариств також закріпив низку важливих правових положень, підкреслюючи, що захист навколишнього середовища є однією з основних цілей, що може виправдовувати обмеження вільного руху товарів і екологічні аспекти можуть розглядатись як «обов'язкова вимога», у тому числі по відношенню до тих чи інших дій по обмеженню торгівлі.

Розвинені країни, зокрема більшість країн-членів ЄС, на підставі європейського екологічного права, вводять спеціальні технічні стандарти та екологічне маркування товарів, що підтверджує їх екологічну чистоту, але для країн, що розвиваються такі нетарифні бар'єри створюють реальну перешкоду для розвитку експорту товарів. Дотримання високих стандартів умов виробництва та необхідність використання екологічно-чистої сировини призводить до високої собівартості експортної продукції, що впливає на її конкурентоспроможність.

Дуже важливим відправним моментом при розгляді екологічних аспектів зовнішньої торгівлі є ознайомлення з європейським правом навколишнього середовища, що розвивається під впливом міжнародно-правових процесів глобального характеру і безумовно впливає як на міжнародне право

навколишнього середовища, так і національне право європейських держав [3]. Європейське Економічне Співтовариство, починаючи з прийняття Декларацій щодо програми дій із навколишнього середовища (1972 р.) і в наступних шести програмах дій (1973-2002 рр.), сформувало основні принципи європейської політики у цій сфері. Дані програми стали важливим інструментом регулювання питань щодо охорони довкілля, визначили основні цілі, запропонували ринкові інструменти та механізми фінансової підтримки, тощо.

У Договорі про заснування Європейського економічного Співтовариства були внесені положення нового розділу – «Навколишнє середовище» і захист його став невід'ємним компонентом усіх видів політики Співтовариства, а держави-члени відтоді отримали можливість вживати заходи щодо зближення законодавчих положень з метою створення та функціонування спільного ринку.

Договір про заснування Європейського Співтовариства (1992 р.) в своїх відповідних розділах та статтях чітко визначив ціль та завдання щодо пріоритетних сфер навколишнього середовища:

- сприяння на міжнародному рівні сталій структурі споживання і виробництва;
- досягнення прогресу в забезпеченні того, щоб торгівельна і екологічна політика та заходи підтримували одне одного;
- додержання високих стандартів політики з навколишнього середовища на міжнародному рівні.

Для виконання цих завдань визначено конкретні пріоритетні дії серед яких:

- інтеграція вимог щодо захисту навколишнього середовища в усю зовнішню політику ЄС, включаючи торгівлю і співробітництво з розвитку;
- досягнення взаємної підтримки між торгівлею та необхідністю охорони навколишнього середовища, приділяючи належну увагу екологічному виміру в оцінках впливу на сталість багатосторонніх торгівельних угод, які повинні проводитись на ранній стадії переговорів;

– подальше сприяння системі світової торгівлі, яка повністю визнає багатосторонні чи регіональні угоди та принцип перестороги, розширення можливостей для торгівлі сталою екологічно чистою продукцією і послугами та інші дії.

Стратегією ЄС під назвою «До глобального партнерства зі сталого розвитку», а потім і окремими документами визначені пріоритетні сфери, в які необхідно інтегрувати екологічні питання. На даний момент інтеграція відбувається в 11 сферах, зокрема в таких, як внутрішній ринок, політика розвитку, підприємництво, торговельні та зовнішні відносини. Інтеграція екологічних питань чітко прослідковується в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС (глава 6 статті 360; стаття 363) [4].

Протягом всього часу переговорів про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС (приблизно 15 років) чисельні дослідження, як вітчизняних так і європейських інституцій, а також наукові праці українських вчених-економістів, зокрема В.Є. Новицького [5], з оцінки можливих економічних наслідків підписання Угоди акцентували увагу на тому, що гармонізація вітчизняних стандартів і норм до діючих в ЄС, а також застосування нетарифних інструментів в інтересах України, є важливішим і більш корисним заходом за оцінкою впливу на економіку України і експортні можливості у порівнянні зі скасуванням або зменшенням тарифів, які і так уже були суттєво зменшені після вступу України до СОТ. Пріоритетом у співробітництві вважалась регуляторна сфера. Така необхідність підтверджувалась і результатами опитування підприємців різних галузей економіки в усіх регіонах України у жовтні 2013 року [6].

Найбільшими перепонами у міжнародній торгівлі представники пріоритетних галузей вважали нетарифні бар'єри (табл. 1). Показник невідповідності вітчизняних стандартів, пов'язаних з охороною довкілля в залежності від галузі коливався від 32 до 50 відсотків. Найбільш обтяжливими для експортерів є технічні стандарти, пов'язані з випробуванням і сертифікацією, якістю продукції, безпекою споживача, регулюванням процесів

маркування та пакування, захистом навколишнього середовища, а також висока вартість введення міжнародної системи ISO та інші.

Таблиця 1

Нетарифні бар'єри за основними галузями економіки, %

№	Галузь економіки	Невідповідність вітчизняних стандартів, пов'язаних з охороною довкілля	Невідповідність вітчизняних стандартів санітарним і фітосанітарним стандартам ЄС	Невідповідність продукції технічним вимогам розробленим на основі директив ЄС
1	АПК	34	16,5	44,7
2	Харчова промисловість	50,6	49,8	31,9
3	Легка промисловість	32,1	24	38,3
4	Хімічна промисловість	42,2	13,8	32,8
5	Машинобудування	38,4	10,3	62,5
6	Металургія	34	16,5	44,7

Джерело: складено автором на основі [6].

За нормами ЄС видачу сертифікатів в країні може робити лише один орган. В Україні це Національне агентство з акредитації України (НААУ). Швидкість переходу до стандартів ЄС залежить від ефективної роботи цього органу [7]. Найбільшим недоліком сьогодні є те що Україна ще не отримала право на акредитацію органів сертифікації продукції, послуг та процесів. Це право і сертифікат є найголовнішою «перепусткою» на ринок ЄС. У 2015 році НААУ не змогло виконати всі вимоги відповідних європейських інстанцій. Українські компанії-експортери можуть отримувати європейські сертифікати лише звернувшись до лабораторій країн ЄС, сплачуючи при цьому за дві сертифікації – українську та європейську. Україна не отримала у 2015 році сертифікатів на експорт м'яса (окрім птиці) з причини неспроможності підтвердити сприятливу епідеміологічну ситуацію в країні, а експорт молочної продукції розпочався лише у 2016 році.

Необхідно констатувати недостатню активність вітчизняних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності у впровадженні у виробництво міжнародних систем управління якістю та систем екологічного управління. Так в реєстрі УКР СЕПРО станом на 31 грудня 2010 року [8] офіційно підтверджено наявність лише 3565 сертифікатів на вказані системи управління. У розрахунку на майже 100 тисяч зареєстрованих українських суб'єктів зовнішньоекономічної

діяльності цей важливий показник неодмінних умов маркетингу продукції на міжнародних ринках є занадто критичним і незадовільним [9].

Необхідність усунення технічних бар'єрів між Україною та ЄС, як ніколи загострила проблему часу, якого вкрай не вистачає для вітчизняних товаровиробників, особливо для експортерів. Ми не маємо можливості сьогодні повністю повторювати історичний шлях країн-членів ЄС з переходу від національних стандартів до спільних гармонізованих стандартів ЄС, який був розпочатий у 1985 році. По-перше, це був поступовий процес і він проходив в умовах відкритості ринків країн ЄС поміж собою. По-друге, країни-члени ЄС мали статус країн з ринковою економікою, розвинутих країн з вільним рухом капіталів та великим досвідом і відповідними конкурентними перевагами, як члени СОТ та значними інвестиційними та інноваційними можливостями.

Угодою про асоціацію між Україною та ЄС передбачено виконання всіх процедур по зняттю нетарифних бар'єрів і визначено перехідний період, що не повинен перевищувати 10 років. Для вітчизняних експортерів сьогодні відповідність продукції, виробництва та ін. гармонізованим екологічним, санітарним, фіто-санітарним та іншим стандартам ЄС, а також відсутність відповідних сертифікатів по суті є заборонаю, або серйозною перешкодою для виходу на ринки ЄС.

Підкреслюючи важливе значення і необхідність підтримки концепції сталого розвитку, слід зауважити, що сукупність нетарифних бар'єрів на внутрішньому та міжнародному рівнях, призвела до появи серед експертів думки, що екологічна політика розвинених країн, яка зосереджена на екологічних стандартах, вимогах Кіотського протоколу, «зеленій» енергетиці, та інших, безперечно важливих цілях, створює можливості використання екологічних норм та стандартів для протекціонізму. І якщо протекціонізм виник як механізм державної політики захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції шляхом використання тарифних і нетарифних інструментів торгівельної політики, то новий протекціонізм, який називають «зелений протекціонізм», означає введення нового екологічного регулювання в

галузях, що пов'язані з природними ресурсами, забезпечуючи контроль імпорту з країн, що розвиваються. Такий механізм використовується на даний момент в торговельних відносинах між ЄС та Україною.

Висновки. Раціональне взаємне функціонування екологічної та торговельної політики безперечно потребує активної координації на макроекономічному рівні за умови врахування відповідних положень міжнародних договорів. Заборона екологічно-небезпечної продукції лише в окремих країнах (виробництво, продаж, споживання та імпорт) призводить до перерозподілу обсягів міжнародної торгівлі такою продукцією в країни, що не запровадили екологічні обмеження.

Слід зазначити, що економіка України, особливо її зовнішня торгівля, зіткнулась з низкою проблем, причинами виникнення яких є зовнішньо-політичні та внутрішні чинники. Із втратою ринків окремих країн СНД, виникла потреба швидкого освоєння нових ринків зі своїми, новими для наших експортерів, нетарифними вимогами, особливо на ринку ЄС. Безперечно, це вимагає часу та інвестицій, без яких марно очікувати оновлення виробництва, сучасних інноваційних технологій та забезпечення еколого-соціально-економічного стійкого розвитку.

Оцінка нетарифних обмежень є дуже складною темою для дослідження особливо через брак достатньої інформації. Але в Україні суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності, необхідно попри всі проблеми вживати невідкладних заходів для досягнення відповідності продукції, послуг та виробництва технічним регламентам ЄС і системам стандартизації, метрології, а також акредитації робіт з оцінки відповідності та ринкового нагляду ЄС. В свою чергу це скоротить наявні нетарифні бар'єри у торгівлі між сторонами, підвищить якість, конкурентоспроможність, продукції і формуватиме позитивний імідж України та її продукції на світових ринках.

Список використаних джерел

1. The World Trade Organization. Official website: / Trade and Environment at the WTO [Electronic source]. – Access mode: https://www.wto.org/ENGLISH/res_e/booksp_e/trade_env_e.pdf.
2. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Генеральна угода про тарифи і торгівлю (ГАТТ 1947 рік) від 15.04.1994 № 995_264 – Режим доступу: [http:// rada.gov.ua](http://rada.gov.ua).
3. Микієвич М.М. Європейське право навколишнього середовища : Навчальний посібник / М. М. Микієвич, Н. І. Андрусевич, Т. О. Будякова ; Львівський нац. ун-т ім. І. Франка . – Львів : Екоправо, 2004 . – 255 с.
4. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 – Режим доступу: [http:// rada.gov.ua](http://rada.gov.ua).
5. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України [Текст]: підручник / [В.Є. Новицький]. - К.: КНЕУ, 2003. - 948 с. - ISBN 966-574-428-3.
6. Вплив створення зони вільної торгівлі з ЄС на економіку України. Аналітичне дослідження/ Міжнародний центр перспективних досліджень – Київ, 2013. – 197 с.
7. Офіційний сайт Національного агентства з акредитації України [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http:// http://naau.org.ua/](http://naau.org.ua/).
8. Офіційний сайт ГП «Укрметртестстандарт» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrcsm.kiev.ua>.
9. Експерт: Стандарти ЄС відкриють світові ринки для України / Бюлетень Представництва Європейського Союзу в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://euukrainecoop.net/2014/12/25/eu-standards>.